

Chervinska I.B.

Vasyl Stefanyk Precarpathian National University

SUBJECT-ENVIRONMENTAL APPROACH TO THE ORGANIZATION OF EDUCATIONAL SYSTEM OF COMPREHENSIVE SCHOOL

Summary

On the basis of the conducted studies, review of psychological and educational literature and author's own experience of teaching, the article reveals specifics of subject-environmental approach to the educational system of comprehensive school of mountain region. The author analyzes the different types of school educational systems, describes the major components and operations.

Keywords: system, educational system, subject, environmental approach, component, teacher, educational space, educational environment.

УДК 336.72

ФОРМУВАННЯ ТА КОРЕКЦІЯ ЕМОЦІЙНОЇ СФЕРИ РОЗУМОВО ВІДСТАЛИХ УЧНІВ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Шибецька В.В., Кравець Н.П.

Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова

Визначено роль емоцій та почуттів в житті дитини. Розкрито особливості емоційної сфери розумово відсталих школярів. Обґрунтовано необхідність корекційної роботи по формуванню та закріпленню емоційних реакцій розумово відсталих учнів. Схарактеризовані основні методи та засоби навчання дітей розуміти почуття та емоційні стани оточуючих, а також адекватно реагувати на певні життєві ситуації.

Ключові слова: емоційна сфера, розумово відсталі молодші школярі, емоційні реакції, емоції, почуття.

Постановка проблеми. Останнім часом, питання, що стосуються емоційного розвитку учнів зі зниженим інтелектом, стали в нашій країні особливо актуальними. Актуальність обумовлюється утвердженням в корекційній психології та педагогіці ідей особистісно-орієнтованого підходу, підвищенням вимог суспільства до якості підготовки розумово відсталих дітей до життя, а також збільшенням у складі учнів спеціальних шкіл дітей з вираженими порушеннями емоційної сфери.

Гострою проблемою постає дослідження особливостей розвитку емоційної сфери розумово відсталих дітей на різних вікових етапах і її формування в умовах корекційної роботи.

Провідні дефектологи та психологи неодноразово підкреслювали необхідність всебічного і цілісного вивчення особистості школяра з інтелектуальною недостатністю, а також комплексного впливу на всі структурні компоненти його психіки. В той же час, в центрі уваги продовжує залишатися інтелектуальний розвиток таких дітей. Розуміння педагогом особливостей емоційного ставлення учня до тих чи інших сторін навколишньої дійсності є важливою умовою ефективності корекційного впливу. Відповідно, ефективна корекційна допомога розумово відсталим школярам в обов'язковому порядку передбачає знання та облік основних закономірностей і особливостей їхнього емоційного розвитку.

Порушення емоційної сфери негативно позначається на всій діяльності дитини, а саме на працездатності; створює проблеми у навчанні (пасивне сприйняття інформації, порушення навичок контролю і самоконтролю); сприяє розвитку поведінкових порушень тощо. Все це свідчить про необхідність пошуку шляхів корекції емоційних та поведінкових

розладів у розумово відсталих учнів, розвитку їхніх інтелектуальних здібностей, зміцнення адаптаційних механізмів їхньої особистості.

Аналіз досліджень і публікацій. Структура психіки розумово відсталої дитини надзвичайно складна. Первинний дефект призводить до виникнення багатьох інших вторинних і третинних відхилень. Порушення пізнавальної діяльності викликає порушення особистості дитини, її волювої та емоційної сфери [6, с. 48].

Значний внесок у вивчення емоційного розвитку розумово відсталих учнів внесли дослідження А. Н. Граборова, Г. М. Дульнева, Л. В. Занкова, М. С. Певзнер, С. Я. Рубінштейн, І. М. Соловйова, Ж. І. Шиф та інших. Вони показали, що наявність органічного дефекту і пов'язане з ним загальне порушення динаміки нервових процесів неминуче позначається на вищих формах психічної діяльності розумово відсталого школяра, змінюючи тим самим його відносини, переживання, емоційні прояви.

Емоційна сфера розумово відсталих учнів характеризується незрілістю: вони схильні до недостатньо диференційованих, позбавлених відтінків емоцій. Переживання таких учнів примітивні, вони відчувають тільки або задоволення, або незадоволення, а диференційовані тонкі відтінки переживань у них майже не виявляються. Емоції розумово відсталих учнів поверхові, нестійкі, спостерігається інертність, реактивність емоційних реакцій, які часто мають виразний егоцентричний характер. Іноді емоції, що виникають у дитини, неадекватні, непропорційні зовнішнім впливам за своєю динамікою. В одних дітей можна спостерігати надмірну легкість і поверховість переживань серйозних життєвих подій, швидкі переходи від одного настрою до іншого, в інших – спостерігається надмірна сила та

інертність переживань, що виникають через неістотні причини [1, с. 125].

Крім емоційної незрілості, під якою розуміється невідповідність афективних реакцій віку, в учнів спеціальної школи спостерігається також патологія емоцій. Учні погано контролюють свої емоційні прояви, часто навіть не намагаються це робити. Слабкість інтелектуальної регуляції емоцій виявляється у тому, що учні нічим не коригують своїх переживань відповідно до ситуації, не можуть знайти задоволення будь-якої своєї потреби в іншій дії, яка заміщає первинно задумане [5, с. 48].

Розуміння розумово відсталими дітьми емоційних станів вивчала Ж. І. Намазбаева, яка довела, що розуміння емоційних станів персонажів, зображених на картинках, в розумово відсталих дітей викликає труднощі. Складні емоції соціально-морального характеру, тонкі відтінки почуттів залишаються недоступними для розуміння навіть багатом випускникам спеціальної школи. Разом з тим, майже всі учні правильно розуміють і називають стани, які часто переживають в своєму житті (радість, образа, біль) [3, с. 120].

Розвиток емоційної сфери розумово відсталих школярів в більшій мірі визначається зовнішніми умовами, найважливішими з яких є спеціальне навчання і правильна організація всього життя дітей. Властиві цим учням імпульсивні прояви образи, злості, радості і т. д. поступово згладжуються під впливом навчання і виховання. В учнів з'являється осмислення своїх дій і вчинків, формуються позитивні звички і правильна побутова поведінка, необхідні для їх успішної соціальної адаптації [4, с. 53].

Результати наукових досліджень вказують на неоднорідний рівень розвитку емоційних реакцій: елементарні емоції можуть бути відносно збереженими, вищі емоції залишаються недорозвиненими і недостатньо диференційованими. Переважають, головним чином, безпосередні переживання, емоції, які виникають з конкретної ситуації і діяльності, що є актуальною лише на даний момент. Як правило, ступінь емоційного недорозвинення знаходиться в відповідності до глибини інтелектуального дефекту і недостатності інших компонентів психічної діяльності.

Нестабільність емоційної сфери є гострою проблемою у навчально-виховному процесі розумово відсталих учнів, ускладнює процес їхньої соціалізації. Тому виникає необхідність корекції та розвитку їхньої емоційної сфери. Основне завдання корекції та розвитку емоційної сфери розумово відсталих учнів – навчити їх розуміти емоції, правильно і спокійно реагувати в будь-яких ситуаціях, в результаті чого негативні емоції не виключаються, а поступово витісняються позитивними емоціями. Таким чином дитина вчиться адекватно вести себе в несприятливих ситуаціях [5, с. 65].

Мета статті. Довести необхідність формування в розумово відсталих учнів умінь розуміти емоції та почуття оточуючих, адекватно реагувати на життєві ситуації

Основний зміст статті. Щоб перевірити результативність висунутої гіпотези, ми провели пробний експеримент, який тривав чотири тижні. Нами були проведені 20 індивідуальних занять з Олексієм М. – учнем підготовчого класу спеціальної загальноосвітньої школи-інтернату № 12 міста Києва. Робота полягала в тому, щоб вчити розуміти і диференціювати фундаментальні емоції (радість, сум, гнів, страх, цікавість, подив, сором, провина, спокій).

На початковому етапі роботи ми розповіли Олексію про позитивні та негативні емоції (сум,

гнів, страх та інш.), пояснили значення емоцій в житті людини. Вся подальша робота була спрямована на формування і закріплення лише позитивних емоцій, оскільки процес формування емоційної сфери розумово відсталих дітей довготривалий, не сформувавши однієї емоції, не варто переходити до іншої. Починали з емоції «радість», при вивченні інших позитивних емоцій – завжди повертались до неї, закінчуючи заняття з позитивним настроєм. Завдання ми поступово ускладнювали, від простих («покажи на малюнку дітей, які радіють») до більш складніших («поясни, який настрій у дітей» за серією сюжетних малюнків). Для цього нами використовувались малюнки із зображенням дитячих обличч з різним емоційним станом.

Експериментатор разом з учнем уважно розглядала малюнки, звертала його увагу на обличчя персонажів, на мотивацію їх вчинків та настроїв. Пропонувала повторювати назви емоційних проявів та зображати їх мімікою, жестами, рухами. При цьому експериментатор спочатку виконувала сама, подаючи дитині живий зразок.

Відомо, що один з ефективних шляхів цілеспрямованого емоційного розвитку дитини є мистецтво: художня література, музика, образотворче мистецтво. З таких міркувань, ми використовували вірші при відпрацюванні кожної емоції. Віршики до кожної емоції читались експериментатором кілька разів підряд, увага Олексія зверталась не тільки на події, але і на емоційний стан героїв. Після прочитання вірша ставили завдання перед дитиною визначити настрій вірша: веселий, сумний, спокійний, сердитий. При необхідності учневі надавали допомогу підказками та навідними питаннями.

Дуже важливе емоційне читання вірша. Багатий інтонаціями голос вчителя діє позитивно на розумово відсталих учнів, сприяє виникненню та закріпленню у них тих емоцій, які передає вчитель [2, с. 115].

Крім цього ми використовували різноманітні вправи, ігри для формування умінь висловлювати власні емоції, а також виразності міміки, рухів, мовлення, що сприяло розвитку емоційного світу Олексія М. Адже саме в іграх можна помітити зміни настрою, поведінки і загального емоційного розвитку дитини.

Дуже важливе значення для розвитку і формування емоційної сфери розумово відсталі дитини має особистість вчителя. Від його педагогічної майстерності: витримки, терпіння, вміння похвалити, підтримати дитину, залежить формування емоційної сфери розумово відсталі дитини [2, с. 130].

Провідну роль у формуванні емоцій і почуттів розумово відсталих учнів відіграє процес формування позитивних потреб і мотивів. Це досягається включенням учнів у різні види діяльності (ігрову, навчальну, трудову, громадську), в яких сформовані якості закріплюються у вигляді звички поведінки та формується усвідомлення значущості результату діяльності. Тому ми, крім ігрової діяльності, залучали Олексія разом з класним колективом до сильних видів праці в класній кімнаті, шкільному приміщенні, на пришкольній ділянці. Все це сприяло формуванню позитивних мотивів поведінки і діяльності Олексія М. У нього формувались такі емоції і почуття, як радості за виконану роботу і похвалу експериментатора, дружби, взаємодопомоги та інші.

Одним з ефективних засобів розвитку емоційної сфери розумово відсталих учнів є екскурсії в музеї, театри, кінотеатри, а також в природу.

Твори образотворчого та музичного мистецтва вчать розуміти різноманітні людські емоції, як

позитивні, так і негативні, а також допомагають формувати почуття прекрасного, радості, співчуття тощо.

Під час занять з Олексієм ми виділяли час для прослуховування різних дитячих пісеньок, мелодій. Звертали увагу на те, щоб музичний твір співпадав із настроєм дитини, тоді він залишає по собі велике враження, а твір, який дисгармує настрою, лише подразнює нервову систему. Крім цього, ми використовували серію психологічних ігрових вправ («Я звук», «Танцюючі рухи», «Музика землі», «Хто співає краще всіх», «Це майже піаніно», «Гротеск», «Репетиція оркестру»), які сприяли розвитку комунікативних навичок, умінню співчувати, покращували настрої, забезпечували молодшого школяра новими враженнями, допомагали справитися зі своїми слабкими сторонами й розвивати сильні сторони характеру, й просто дозволяли дитині поводитися більш природно.

Важливо підкреслити, велику емоційну вагомість мають такі музичні елементи як тональність, ритм: вони здатні викликати у дитини стан адекватний характеру подразника: м'які ритми заспокоюють, рухливі – активізують, надають емоційного тону, пульсовані ритми викликають негативні емоції; міnorні тональності викликають депресивний ефект, а мажорні – піднесений, радісний.

Корекційна робота по формуванню емоцій у розумово відсталих молодших школярів однозначно дає результати, проте після двадцяти занять про результати говорити рано, оскільки така робота повинна проводитись починаючи з раннього віку, систематично та довготривало.

Варто зазначити про роль природи у формуванні емоційної сфери розумово відсталих учнів. Безпосереднє сприйняття світу природи емоційно впливає на дитячу психіку, викликає в учнів радість, захоплення, подив. Результатом взаємодії дитини та природи є позитивні емоційні реакції дітей, вони з бажанням беруть участь у трудовій діяльності, пов'язаній з об'єктами природи; виявляють готовність надати допомогу нужденним в ній тваринам та рослинам; намагаються контролювати поведінку і вчинки оточуючих людей, що завдають шкоду природі.

Як відомо, що розумово відсталим дітям притаманні агресія, невдоволення, злість. Закріпленню цих емоцій сприяє неправильне і неадекватне ставлення батьків до дитини, а також часті конфлікти в родині. Тому завдання корекційного педагога проводити індивідуальну роботу з батьками (бесіди, консультування і т. д.) з метою створення сприятливої психологічної атмосфери для емоційного розвитку їхньої дитини. Важливо переконати батьків в необхідності підтримувати психологічний комфорт в родині, стимулювати та оцінювати будь-які позитивні емоції їхньої дитини.

Таким чином, засоби корекційно-виховної роботи в області емоційної сфери сприяють не тільки згладжуванню серйозних порушень у розвитку емоцій і почуттів, але відіграють істотну роль у

розвитку та вихованні особистості розумово відсталої дитини в цілому.

Висновки. Емоційно-вольова сфера відіграє важливу роль в засвоєнні дитиною знань, умінь і навичок, також у встановленні контактів з оточуючими і в соціальній адаптації учнів у школі та поза нею. Оскільки життя багате різноманітними емоціями, почуттями, воно потребує від дитини правильного їх розуміння і відповідної реакції на них.

У розумово відсталих дітей спостерігаються порушення розвитку емоційної сфери та відхилення в поведінці. Порушений розвиток емоційної сфери таких дітей пов'язаний з наявністю первинного дефекту – ураження головного мозку. При цьому, особистість розумово відсталої дитини розвивається, тому розвивається і емоційна сфера, але специфічно і своєрідно. Емоції розумово відсталих дітей примітивні, розвинені слабо, недостатньо диференційовані, маловиразні, одноманітні. За зовнішніми емоційним проявам діти не завжди можуть розуміти сенс поведінкових реакцій оточуючих і правильно реагувати на них. Можливі невмотивовані коливання настрою – примхливість, плаксивість, сміх без причини. Спостерігаються збудливість, агресивність, порушення самооцінки.

Ступінь вираженості спотворення емоційного розвитку у розумово відсталих дітей може бути різним. Але в будь-якому випадку це позначається на поведінці дитини і на вмінні регулювати її, а в кінцевому результаті ускладнює розвиток форм самостійної адаптації до життя.

Розвиток емоційної сфери розумово відсталих школярів в більшій мірі визначається зовнішніми умовами, найважливішими з яких є спеціальне навчання і правильна організація всього життя дітей. Тому педагогу необхідно систематично проводити корекційно-розвиваючу роботу з гармонізації емоційної сфери розумово відсталих учнів. За такої умови властиві цим учням імпульсивні прояви образи, злості, радості і т. д. поступово згладжуються під впливом корекційного навчання і виховання. У дітей з'являється осмислення своїх дій і вчинків, формуються позитивні звички і правильна побудова поведінки, необхідні для їх успішної соціальної адаптації.

Тому дуже важливо, спираючись на специфіку та особливості емоційної сфери, вміло проводити корекційну роботу з усунення або часткового усунення її порушень, враховуючи індивідуальні можливості кожної дитини, її потреби та мотиви поведінки.

Це буде відігравати важливу роль у розвитку особистості розумово відсталої дитини в цілому і у вирішенні актуального питання соціально-трудова адаптації в її подальшому житті.

Лише за умови корекційної роботи, розумово відстала дитина навчається розуміти емоційні реакції та адекватно застосовувати їх в певних ситуаціях. Тим самим, дитина стає менш залежною від випадкових вражень, поведінка її стає більш стійкою. Можливо, з часом зміняться в кращу сторону і відносини з оточуючими, розширяться контакти дитини із зовнішнім світом.

Список літератури:

1. Воронкова В. В. Эмоционально-волевые процессы умственно отсталых детей: Учебник / В. В. Воронкова. – М.: Гардарики, 2005. – 432 с.
2. Кряжева Н. Л. Развитие эмоционального мира детей: Популярное пособие для родителей и педагогов / Н. Л. Кряжева. – Ярославль, 1997. – 240 с.
3. Намазбаева Ж. И. Некоторые особенности личности учащихся вспомогательной школы / Ж. И. Намазбаева. – Алма-Ата, 1985. – 289 с.
4. Психологические вопросы коррекционной работы во вспомогательной школе / Под ред. Ж. И. Шиф, Т. Н. Головиной. – М.: Педагогика, 1977. – 150 с.

5. Смирнова А. Н. Коррекционно-воспитательная работа учителя воспитательной школы: Пособие для учителя и воспитателей / А. Н. Смирнова. – М.: Просвещение, 2009. – 215 с.
6. Синьов В. М., Кобернік Г. М. Основи дефектології / В. М. Синьов, Г. М. Кобернік. – К.: Вища шк., 1994. – 143 с.

Шибецкая В.В., Кравец Н.П.

Национальный педагогический университет имени М.П. Драгоманова

ФОРМИРОВАНИЕ И КОРРЕКЦИЯ ЭМОЦИОНАЛЬНОЙ СФЕРЫ УМСТВЕННО ОТСТАЛЫХ УЧЕНИКОВ МЛАДШЕГО ШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

Аннотация

Определена роль эмоций и чувств в жизни ребенка. Раскрыты особенности эмоциональной сферы умственно отсталых школьников. Обоснована необходимость коррекционной работы по формированию и закреплению эмоциональных реакций умственно отсталых учеников. Охарактеризованы основные методы и средства обучения понимать чувства и эмоциональные состояния окружающих, а также адекватно реагировать на определенные жизненные ситуации.

Ключевые слова: эмоциональная сфера, умственно отсталые младшие школьники, эмоциональные реакции, эмоции, чувства.

Shybetska V.V., Kravets N.P.

National Pedagogical Dragomanov University

FORMATION AND CORRECTION OF THE EMOTIONAL SPHERE OF MENTALLY RETARDED PRIMARY SCHOOL CHILDREN

Summary

The role of emotions and feelings in a child's life is determined. The features of the emotional sphere of mentally retarded pupils are revealed. The necessity of remedial work on the formation, consolidation and correction of emotional reactions of mentally retarded pupils is proved. The main methods and means of training to understand the feelings and emotional states of others, as well as to adequately respond to certain situations in life are characterized.

Keywords: emotional sphere, mentally retarded primary school children, emotional reactions, emotions, feelings